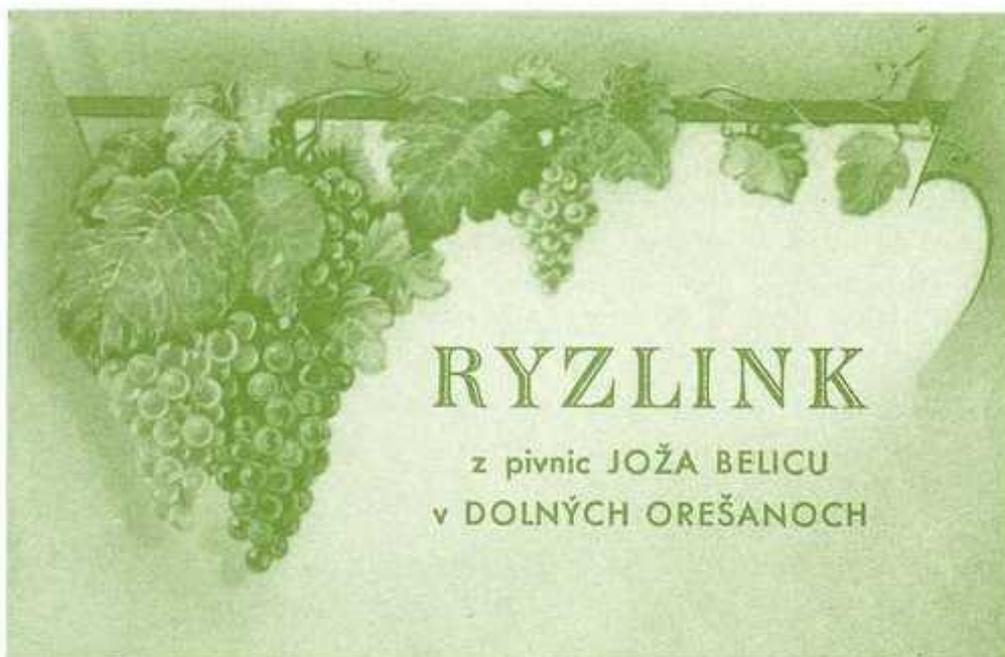

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

- Z OBSAHU: PODOBA, Juraj: Dve tváre etnického konfliktu
v postkomunistickej Európe
POPELKOVÁ, Katarína: Etnologické aspekty štúdia
rodiny vo vinohradníckom prostredí
VRZGULOVÁ, Monika: Pozície a roly žien
v živnostníckych/podnikateľských rodinách,
zachytené v ich interpretáciách životných príbehov
JENČOVÁ, Irena: Vybrané teoretické prístupy
k štúdiu lásky a partnerských vzťahov
FALŤANOVÁ, Ľubica: Význam obchodu v živote
mesta v kontexte súčasných zmien

Na obálke:

Prvá strana: Vínná etiketa Jána Belicu z Orešian. Obrázok zo štúdie K. Novákovej: Počiatky dedinského turizmu na Slovensku (Slovenský národopis 4/2004).

Preklady: autori textov, Tatiana Bužeková

Dear reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P.O. Box 57, Nám. slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.sappress.sk> <http://www.etnologia.sk>

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Lubica Droppová, Gyivicsán Anna (MR), Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR)

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings.

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ŠTÚDIE

- P o d o b a Juraj:** Dve tváre etnického konfliktu v postkomunistickej Európe..... 419
- P o p e l k o v á Katarína:** Etnologické aspekty štúdia rodiny vo vinohradníckom prostredí..... 443
- V r z g u l o v á Monika:** Pozície a roly žien v živnostníckych/podnikateľských rodinách, zachytené v ich interpretáciách životných príbehov..... 455

MATERIÁLY

- J e n ě o v á Irena:** Vybrané teoretické prístupy k štúdiu lásky a partnerských vzťahov..... 466
- F a l f a n o v á Lubica:** Význam obchodu v živote mesta v kontexte súčasných zmien..... 481

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSY

- In memoriam profesora PhDr. Richarda Jeřábka, DrSc. (Miroslav V á l k a)..... 497
- Soňa Kovačevičová jubiluje (Rasťa S t o l i ě n á – Peter S l a v k o v s k ý)... 501
- Zdravica Božene Filovej k životnému jubileu (Gabriela K i l i á n o v á)..... 503
- Nezabúdame na Margitu Méryovú... (Mojmír B e n ž a)..... 506
- Zdravica prvej profesorky etnológie (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 508
- Seminár "Neroľnícka rodina na Slovensku" (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 510
- Seminár „Židovská komunita po roku 1945“ (Ivica B u m o v á)..... 511
- Seminár „Migrácie-diverzita-identita“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 512
- Vedecká konferencia „Reflexia globalizácie v lokálnom spoločenstve“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 514
- Seminár „Múzeum a etnograf“ X. (Milan C h l e b a n a)..... 516
- Etnofilm Čadca 2006 (Zuzana B e ň u š k o v á)..... 517

- Konferencia „Histórie žien“ v réžii Aspektu (Marta B o t í k o v á)..... 520
- Študentský seminár "Terénny výskum očami študentov" (Matej M o n c o l)..... 522
- Stopäťdesiat rokov od narodenia Sama Cambala (Katarína Ž e ň u c h o v á)..... 524

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Štefan Šutaj (ed.): Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty (Sandra K r a l j)..... 527
- Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov (Rastislava S t o l i ě n á)..... 528
- Jana Pospíšilová, Eva Krekovičová (eds.): Od pohádky k fámě (Zuzana P a n c z o v á)..... 529
- Almanach k 60. výročiu Ústavu evropskej etnológie Filozofickej fakulty Masarykovy Univerzity 1945-2005 (Juraj P o d o b a)..... 530
- Magdalena Beranová: Jídlo a pití v pravěku a ve středověku (Judita H r d á)..... 532
- Miloš Tomandl: Tradiční lidová kultura v pracích pražské etnografické školy (Oldřich K a š p a r)..... 534
- Hans Christian Andersen: Rozprávka môjho života bez príkras (Gabriela K i l i á n o v á)..... 535
- Marek Jakoubek – Zdeněk R. Nešpor – Tomáš Hirt (eds.): Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova (Petr J a n e ě e k).... 536

CONTENTS

STUDIES

- P o d o b a, Juraj:** Two faces of ethnic conflict in postcommunist Europe..... 419
- P o p e l k o v á, Katarína:** Ethnological aspects of the study of family in the wine-growing environment..... 443
- V r z g u l o v á, Monika:** Position and roles of women in families of entrepreneurs as narrated in their personal life histories... 455

MATERIALS

- J e n ě o v á, Irena:** Selected theoretical approaches towards the study of love and partnership..... 466
- F a l f a n o v á, Lubica:** Importance of trade in the city-life in the context of recent changes..... 481

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- An obituary for Richard Jeřábek (Miroslav V á l k a)..... 497
- Jubilee of Soňa Kovačevičová (Rasťa S t o l i ě n á – Peter S l a v k o v s k ý)..... 501
- Jubilee of Božena Filová (Gabriela K i l i á n o v á)..... 503
- Jubilee of Margita Méryová (Mojmír B e n ž a)..... 506
- Jubilee of Viera Feglová (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 508
- Workshop "Non-farmer family in Slovakia" (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 510
- Workshop „Jewish community after the year 1945“ (Ivica B u m o v á)..... 511
- Workshop „Migration-diversity-identity“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 512
- Scientific conference „Reflection of globalisation in the local society“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 514
- Seminary „Museum and ethnograph“ X. (Milan C h l e b a n a)..... 516
- Ethnofilm Čadca 2006 (Zuzana B e ň u š k o v á)..... 517
- Aspect's Conference „Histories of women“ (Marta B o t í k o v á)..... 520
- Student seminary "From the student's point of view" (Matej M o n c o ľ)..... 522
- 150-years from the birth of Samo Cambi (Katarína Ž e ň u c h o v á)..... 524

BOOKREVIEWS – ANNOTATIONS

527

**VYBRANÉ TEORETICKÉ PRÍSTUPY K ŠTÚDIU
LÁSKY A PARTNERSKÝCH VZŤAHOV****IRENA JENČOVÁ****Úvod**

Cieľom štúdie, ktorá bude súčasťou mojej dizertačnej práce, zameranej na vývoj intímnych vzťahov a noriem v súčasnosti v kontexte migrácie, je prezentovať vybrané teoretické prístupy k štúdiu moci, lásky a partnerských vzťahov.

Pri štúdiu témy sa budem opierať o teoretické koncepcie, ktoré preferovali Michael Foucault, Anthony Giddens, Pierre Bourdieu a Francesca Cancian. Napriek tomu, že teoretické prístupy uvedených autorov sú pre moje ponímanie problematiky kľúčové, uvedomujem si, že aj slovenská etnológia sa problematike partnerských a rodových vzťahov venovala v mnohých oblastiach.

Štúdium sociálnych a rodinných vzťahov a ich vývoja v dôsledku meniacich sa politických, ekonomických a sociálnych podmienok patrilo a patrí medzi hlavné ciele etnológie. Vďaka tomuto prístupu máme dnes k dispozícii pomerne široké spektrum faktografických a teoretických údajov o vzťahoch muža a ženy a ich postavení v spoločnosti. Téma ľúbostných vzťahov sa čiastočne objavovala v slovenskej etnológii v rámci štúdia rodiny, noriem a hodnôt, ako aj pri skúmaní rodinných obyčajov a ľudovej slovesnosti.

Slovenskí etnológovia skúmali túto oblasť najmä v súvislosti so štúdiom rodiny a sociálnych vzťahov. Téma lásky medzi mužom a ženou sa objavovala pri štúdiu príbuzenských vzťahov, sociálnych rolí členov rodiny a ich postavenia, aj vplyvu týchto vzťahov na rodinné spolužitie v mestskom a urbánnom prostredí (napr. BOTÍKOVÁ; JAKUBÍKOVÁ; ŠVECOVÁ 1997, FILOVÁ 1975; SALNER 1983; CHORVÁT 2002). Existencii a dodržiavaniu noriem a sankcií spojených s fungovaním ľúbostných vzťahov v spoločnosti bola venovaná pozornosť v rámci štúdia obyčajov životného cyklu (napr. APÁTHYOVÁ–RUSNÁKOVÁ 1989; JAKUBÍKOVÁ 1990, 1985), ako aj pri skúmaní mládežníckych spolkov a spoločenského života mládeže (ŠKOVIEROVÁ 1989; 1984).

Od deväťdesiatych rokov sa v slovenskej etnológii venuje čoraz väčšia pozornosť témam, ktoré signalizujú záujem aj o rodovú problematiku: postavenie ženy v rodine, reprodukčné správanie, rodová hierarchia spoločnosti a rodové aspekty rodinného a partnerského života (BOTÍKOVÁ 2004; FEGLOVÁ 2004; CHORVÁT 1999; SIGMUNDOVÁ 1986; VRZGULOVÁ 1996).

Štúdia sa venuje niektorým protirečeniam, ktorým je v súčasnosti ľúbostný vzťah dvoch ľudí vystavený, ako aj javom, ktoré sa v sociálnych vedách považujú za relevantné, ak hovoríme o téme intimity a lásky.

Sociálni teoretici sa zhodujú na tom, že láska je ťažko postihnuteľný koncept, ale rozchádzajú sa v hodnotení jej podstaty a významu. Pre pochopenie významu a postavenia lásky v súčasnej spoločnosti považujem za dôležité poznať kľúčové názory popredných sociálnych teoretikov, ktorí sa témou lásky, sexuality, moci a individualizácie zaoberali. Je to Michael Foucault s konceptom moc – poznanie a jeho súvislosť s vývojom sexuality (FOUCAULT 1982, 2000a, 2000b, 1999), Pierre Bourdieu s androcentrickým princípom usporiadania vzťahov (BOURDIEU 2000). Inšpirujem sa aj dielom Anthonyho Giddensa a jeho charakterizovaním historického a kultúrneho významu romantickej lásky a jej dôsledkov pre pochopenie súčasných ľúbostných vzťahov (GIDDENS 1992), ako aj Francescou Cancian a jej koncepciou feminizovanej lásky (CANCIAN 1986). Ich teoretické prístupy navzájom konfrontujem a dávam do súvisu s ďalšími relevantnými teóriami.

Lásku medzi mužom a ženou vnímam nielen ako spontánny cit, ale aj ako jav, ktorý je sociálne konštruovaný a je ho potrebné historicky situovať v závislosti od vývoja sexuality a rodových vzťahov. V súlade s P. Bourdieu si myslím, že pri výskume delenia rodových rolí je potrebné neustále si uvedomovať vplyv androcentrického princípu delenia spoločnosti a vnímania reality. „Pretože každý z nás je do predmetu, ktorý sa snaží spoznať zapojený, osvojili sme si vo forme podvedomých schém vnímania a hodnotenia štruktúry mužského poriadku; takže ak chceme uvažovať o mužskej nadvláde, existuje nebezpečenstvo, že sa uchýlime k spôsobu myslenia, ktoré samo je plodom tejto nadvlády“ (BOURDIEU 2000: 9-10).

Podľa odporúčenia Michaela Foucaulta a Pierra Bourdieu o potrebe skúmania mechanizmu produkcie moci sa nebudem snažiť len popisovať, ako sa charakter vzťahu medzi mužom a ženou mení či vyvíja. Za kľúčové považujem zachytenie toho, „akým spôsobom spoločnosť neustále (znovu)vytvára princípy nazerania a delenia generujúcich rody“ (BOURDIEU 2000: 77). Zaujímá ma, akým spôsobom sa sociálne konštrukcie, týkajúce sa lásky a rolí v partnerských vzťahoch, realizujú a prežívajú v každodennom živote.

Mechanizmy moci

Michael Foucault vo svojom diele *História sexuality* posilnil perspektívu sociálneho konštruktivismu pri štúdiu moci a ľudskej sexuality. Moc v modernej dobe nefunguje prostredníctvom zákazov, ako to bolo v predmodernom období, ale produkuje normalizované subjekty, ktoré sa do veľkej miery sami podieľajú na vlastnej normalizácii. Civilizácia znamená disciplínu a disciplína na druhej strane implikuje kontrolu vnútorných túžob. Cieľom je socializovaný jednotlivec, ktorý je schopný zapojiť sa a fungovať v spoločnosti. Dôležité je, aby sa v jednotlivcovi vytvorila schopnosť sebakontroly. Moc produkuje „poslušné telá“, kontrolované a regulované vo svojich aktivitách. „Nejde o to, pristupovať k telu ako k mase, vo veľkom, akoby bolo nerozložiteľnou jednotou, ale o to, pracovať s ním detailne, podrobovať ho jemnému nátlaku, zabezpečovať, aby sa prispôbilo aj na úrovni mechaniky – pohybov, gest, postojov, rýchlosti“ (FOUCAULT 2000a: 138).

Moderná moc nám nevnucuje svoju vôľu prostredníctvom násilných prostriedkov, jej mechanizmy sú oveľa prepracovanejšie. Chce nás utvárať cez svoj vplyv, ako aj určovať naše budúce konanie. „Moc jedínce konštruuje, naša subjektivita, identita a rod sú sociálne konštruované mocou, ktorá na nás dohliada“ (FAFEJTA 2004: 106).

Podľa Foucaulta však neexistuje konkrétny človek, ktorý by mal v rukách moc ako celok, preto kritizuje teórie moci, ktoré tvrdia, že je možné rozlíšiť medzi tými, ktorí moc majú a tými, ktorí ju nemajú. Pod kontrolou všadeprítomnej, anonymnej moci sme všetci, lebo ide o moc sociálnych noriem, moc sociálnych a prírodných vied a pod. Jednotlivec mocenské hry sám využíva, vytvára a reprodukuje (FOUCAULT 2000a: 137-171).

Pierre Bourdieu kriticky upozorňuje na to, na čo podľa neho Foucault zabudol, že pre pochopenie mocenských mechanizmov nestačí konštatovať, že „... (symbolická) moc sa môže uplatňovať jedine s prispáním tých, ktorí sú jej predmetom a ktorí ju znášajú práve preto, že ju spoluvytvárajú“. Považuje za potrebné uvedomiť si, že poznávacie štruktúry, ktoré rozhodujú o činoch formujúcich svet a rôzne druhy moci sú síce konštruované sociálne, no „táto konštrukcia nespočíva v uvedomelom, slobodnom a intelektuálnom akte, ale aj ona vzniká pod vplyvom určitej moci, ktorá sa vo forme dispozícií (k obdivu, láske atď.) a schém vnímania natrvalo vpísala do ovládaných tiel a robí ich voči určitým symbolickým prejavom moci vnímavé“ (BOURDIEU 2000: 39).

Bourdieu a Foucault sa zhodujú v tom, že mechanizmy moci sú v našich myšliach a telách internalizované a reprodukovanie. Všetci ľudia, ako aj všetky javy, ktoré sa v ľudskej spoločnosti vyskytujú, sú súčasťou fungovania, vytvárania a reprodukovania mechanizmov moci.

Aj keď Michael Foucault i Pierre Bourdieu zhodne poukazujú na to, že síce sme pod kontrolou všadeprítomnej moci, ktorá je internalizovaná v schémach nášho vnímania a poznávania sveta a vštepená v našich telách, nepovažujú moc ako takú za niečo negatívne. Ľudská spoločnosť by bez mocenských štruktúr a bez odporu voči nim nemohla existovať. Moc teda nepôsobí deštruktívne, ale konštruktívne. Podľa M. Foucaulta „mocenské vzťahy nie sú sami osebe zlé, nemôže existovať spoločnosť bez mocenských vzťahov“ (FOUCAULT 2000b: 151). Mocenské vzťahy sú „... stratégie, pomocou ktorých sa indivíduá usilujú riadiť, určovať konanie druhých. Problémom teda nie je usilovať sa o ich rozloženie v utópii úplne transparentnej komunikácie, ale prijať také právne pravidlá, techniky riadenia a i morálku, *éthos*, prax seba samého, ktoré by umožnili hrať tieto mocenské hry s najmenšou možnou nadvládou nad inými“ (FOUCAULT 2000b, 151).

V tomto bode s ním súhlasí aj Pierre Bourdieu vo svojej eseji o láske, konkrétne v tom, že na úrovni jednotlivca a ľúbostného vzťahu nie je možné stáť bokom alebo mimo mechanizmov moci, lebo práve tu sa otvára veľký priestor na ich fungovanie a uplatnenie. Bourdieu sa však v súlade s Foucaultom domnieva, že jediným spôsobom, ako sa dá tejto mocenskej hre v rámci sociálnych vzťahov a ľúbostného vzťahu čeliť, je uplatňovať v čo najmenšej miere moc nad partnerom. Bourdieu je však voči možnostiam realizácie tohto spôsobu „obchádzania“ mocenských štruktúr v rámci ľúbostného vzťahu skeptický. Obojstranné vzdanie sa moci nad druhým je podľa Bourdieuho možné len v začiatkoch ľúbostného vzťahu, keď sa partneri v prvom zaľúbení odovzdávajú jeden druhému (BOURDIEU 2000: 51-55).

Mocenské štruktúry nie sú nemenné, ale naopak, sú schopné sa vyvíjať. Ďalší spôsob, ktorým je možné mocenským štruktúram čeliť, je aktívne vstupovanie do ustanovených mocenských vzťahov a nachádzanie nových kategórií, ale aj dekonštruovanie už zavedených spôsobov triedenia. Nová forma moci má podľa Foucaulta „produktívny charakter“, tie črty ľudského jednania, ktoré potláča, nahrádza novými. Mocenské vzťahy sú podmienené existenciou odporu indivíduí voči nim. „Odpor prichádza prvý a ostáva nadradený všetkým silám procesu; svojimi účinkami núti mocenské vzťahy k zmene. (...) Preto si myslím, že slovo „odpor“ je najdôležitejšie, že je to *klúčové slovo* tejto dynamiky“ (FOUCAULT 2000b: 167).

Odpor vníma nie v zmysle negácie ustanovených mocenských vzťahov, ale vo význame tvorby nových kategórií, pretvárania danej situácie, aktívneho vstupovania do mocenských vzťahov. V tomto je v súlade s mnohými feministickými prácami, napr. aj Judith Butler, ktoré požadujú dekonštrukciu pojmov a vzťahov a ich nahradenie novými kategóriami (BUTLER 2003).

Označovanie situácií a vzťahov pôvodnými kategóriami reprodukuje mocenskú štruktúru, v rámci ktorej vznikli. Foucault považuje za potrebné „vytvorenie nových foriem života, vzťahov, priateľstva v spoločnosti, umení a kultúre prostredníctvom našich sexuálnych, etických a politických volieb“ (FOUCAULT 2000b: 162). Explicitný návod alebo program zmien nepovažuje za potrebný, formu politického programu vidí len ako ďalší prostriedok uplatňovania moci.¹

Sexualita a diskurz

Podľa Michaela Foucaulta sexualita a moc začali byť v období devätnásteho storočia prepojené mnohými spôsobmi. Sexualita je podľa jeho názoru produktom rôznych procesov, ktoré prebiehali pri formovaní a konsolidácii moderných sociálnych inštitúcií. Moderné štáty a moderné organizácie záviseli od precíznej kontroly populácie v čase a priestore. Na mocenskej kontrole sa spolupodieľa vedecký a spoločenský diskurz, a ten bol dôležitý aj pri „objavení“ sexuality v devätnástom storočí.

Tak ako šialenstvo, ani sexualita nie je jav, ktorý vždy existoval a čakal, kým bude objavený, racionálne zanalyzovaný a podrobený therapeutickej náprave. Erotické potešenie sa stalo sexualitou vtedy, keď vedci skúmajúci sexuálne správanie začali produkovať texty, príručky a výskumy, v ktorých boli charakterizované atribúty „normálnej“ sexuality a odlíšili ju od jej patologických oblastí. Mnoho spoločností pestovalo citlivosť k sexu a sexuálnemu potešeniu, ale len v západnej civilizácii je sexualita podriadená vedeckému skúmaniu. Vo vedeckom bádani ide o racionálne poznanie, o odhalenie objektívnych právd o sexualite, ktoré sú pre všetkých rovnaké a záväzné. V našej civilizácii sa jednotlivec podriaďuje poznaniu, poznanie má nad ním moc. Štúdium sexu a vznik diskurzov o ňom viedlo v devätnástom storočí k vytvoreniu rôznych kontextov a usporiadaní moci a poznania. Foucault používa súslowie moc – poznanie (*power - knowledge*), v ktorom moc a poznanie nie je možné od seba odlíšiť ani oddeliť.

Objav kategórie homosexuálov a ostatných typov sexuality v devätnástom storočí odráža podľa Foucaulta posun v taktike moci kladením dôrazu nie na sexuálne správanie, ale na sexuálnu osobnosť človeka. Kontrast medzi prirodzeným a neprirodzeným (sexuálnym) konaním vystriedalo rozlišovanie medzi normálnou a abnormálnou (sexuálnou) identitou. So vzrastajúcou individualizáciou života a uvoľňovaním jednotlivca z tradičných väzieb sa sexualita stáva centrálnou pri konštruovaní identity. Sexualita a identita sa stále viac prelínajú. „Súkromná sexualita sa stáva verejným problémom, ktorý musí byť podriadený celospoločenskej kontrole. Ide o verejnú kontrolu, ktorej obsah a zmysel je daný prevládajúcimi vedeckými a mravnými teóriami o spoločenskom pokroku a individuálnom zdraví“ (FOUCAULT 1999: 115).

Podľa Foucaulta je vznik a vývoj diskurzu o nejakom fenoméne (sex, láska) v oblasti moci a poznania hybnou silou sociálnej zmeny. Príkladom môže byť masturbácia, podobne ako perverzita. Na konci devätnásteho storočia lekármi a psychiatrami preferovaná katalogizácia perverzií vystavila tieto „perverzie“ verejnosti, a tak z nich urobila princípy klasifikácie individuálneho správania sa, osobnosti a sebaidentity (FAFEJTA 2004: 141-149). Ďalší príklad predstavuje ženská sexualita, ktorá sa chápala ako patologická a ako zdroj hystérie, alebo „objav“ detskej sexuality, ktorý viedol k záveru, že sexuálna aktivita detí je „proti prírode“.

Anthony Giddens vo svojom diele *Transformácia intimity. Sexualita, láska a erotizmus v moderných spoločnostiach* považuje Foucaultovo vysvetlenie súčasného vývoja a vnímania sexuality za nedostatočné. Foucault vychádzal z toho, že viktoriánska

fascinácia a katalogizácia sexuality viedla priamo k súčasnému vnímaniu sexuality. Podľa Giddensa však existuje veľký kontrast medzi sexualitou viktoriánskych čias, ktorá bola marginalizovaná a uzatvorená v hraniciach medicínskeho vedeckého diskurzu a nemožno ju porovnávať so súčasnou sexualitou, ktorá je každodenným fenoménom v médiách, v tisíckach kníh a článkov. Foucault podľa Giddensa neberie do úvahy niektoré podstatnejšie sociálne trendy, ktoré nie je možné pri pokuse o pochopenie transformácie partnerských vzťahov prehliadať (GIDDENS 1992: 19-48). Ide najmä o prepojenie sexuality s romantickou láskou, ktorú Giddens považuje za fenomén úzko spojený so zmenami v usporiadaní rodiny v devätnástom storočí.

Rozšírenie ideálu romantickej lásky v devätnástom storočí v západnej Európe bolo jedným z faktorov, ktoré oddelili manželský zväzok od širších príbuzenských zväzkov a pridali mu na vážnosti. Manželstvo prestalo byť ekonomickým zväzkom. Priestory domova a práce sa oddelili, a tým sa domov stal miestom, kde môže jednotlivec očakávať emočnú podporu. Toto ponímanie domova ako útočiska kontrastovalo s inštrumentálnym charakterom pracoviska.

Ďalším dôležitým trendom bola podľa Giddensa tendencia v západných spoločnostiach obmedzovať veľkosť rodiny. Po prvýkrát v histórii sa pre masovú populáciu žien sexualita oslobodila od nekonečného cyklu tehotenstiev a pôrodov. Pre neho sú tieto javy signálom hlbokej zmeny intímneho života. Sexuálna revolúcia v posledných štyridsiatich rokoch však neznamená len sexuálnu slobodu, ale predovšetkým nastolenie ženskej sexuálnej autonómie.

Anthony Giddens súhlasí s Michaelom Foucaultom v tom, že diskurz sa stáva konštitutívnym prvkom reality, ktorú zobrazuje. Akonáhle sa dostane do všeobecného povedomia nová terminológia sexuality, zavedú sa nové myšlienky, koncepty a teórie, preniknú do sociálnej reality a pomáhajú ju nanovo usporiadať. Vyčíta mu však prílišnú zaujatosť jednosmerným prenikaním moci - poznania do sociálneho života. Trvalé začleňovanie vedeckého poznania života jednotlivcov v podobe príručiek pomáhalo neutralizovať morálnu neprieichodnosť niektorých sexuálnych praktík. Väčší vplyv na zmenu než príručky pre sexuálny život však mali podľa Giddensa vedecké správy, ktoré umožňovali debatovať o tabuizovaných témach na úrovni obyčajného každodenného sexuálneho správania. Ide teda o uvedenie sexuality do každodenných diskusií v tlači alebo v médiách a dopad týchto diskusií na konkrétne prežívanie jednotlivca a na jeho chápanie seba samého. Giddens nepopiera spojenie sexuality s mocou, no podstatu súčasného rozvoja diskurzu o sexualite vidí v „inštitucionálnej reflexivite“ (institutional reflexivity). „Inštitucionálna je preto, že predstavuje základný štrukturujúci element sociálnej aktivity v prostredí modernej spoločnosti, reflexívna preto, lebo termíny zavedené pre popis sociálneho života doňho vstupujú a transformujú ho, stávajú sa súčasťou referenčných rámcov konania, ktoré si jednotlivci aj skupiny osvojujú“ (GIDDENS 1992: 28-29).²

V oblasti diskurzu o sexualite sú efektívnejšie texty, ktoré analyzujú a komentujú sexualitu v praxi, než tie, ktoré otvorene propagujú sexuálne potešenie. Vedecké a pseudovedecké výsledky, diskusie a analýzy týkajúce sa každodenného sexuálneho správania sa tak stávajú verejnou doménou a majú priamy vplyv na každodennú sexuálnu prax. Sexualita je teda súčasťou identity človeka a spoluvytvára ju. Zároveň je prežívanie vlastnej sexuality jednotlivcom ohraničené a formované prostriedkami inštitucionálnej kontroly.

To isté platí aj v prípade ľudského tela. Giddens súhlasí s Foucaultom v tom, že telo podlieha administratívnej moci. Ľudské telo je však aj viditeľným nositeľom identity človeka a je stále viac integrované do rozhodnutí, ktoré determinujú životný štýl jednotlivca.

Reflexivita tela vyústila do masového fenoménu diéty v súčasnosti. Vo fenoméne diéty a zdravej výživy sa prelína vedecký diskurz o správnom stravovaní, čo môžeme chápať ako administratívnu mocenskú kontrolu vo Foucaultovom význame, s chápaním tela ako súčasťou identity jednotlivca.

Romantická láska

Anthony Giddens usudzuje, že étos romantickej lásky má dvojitý dopad na situáciu ženy. Na jednej strane pomáha udržať ženu „na jej mieste“ – doma, na druhej strane romantická láska môže byť ponímaná ako aktívne a radikálne vysporiadanie sa s maskulínnymi princípmi našej spoločnosti.

V predkapitalistickej spoločnosti bola láska komplexom, ktorý zahŕňal prácu aj city. Manželstvá sa uzatvárali najmä kvôli ekonomickým dôvodom. Chudobným slúžili ako prostriedok organizácie práce, nebolo v ňom veľa priestoru na nežnosť či vášeň. Mužom bolo na rozdiel od žien rôznymi formami umožnené konzumovať sexualitu: pred manželstvom i mimo neho. Výnimku tvorili ženy z prostredia aristokracie. „Sexuálna sloboda ide ruka v ruke s mocou a zároveň je aj jej výrazom: v určitých historických obdobiach boli ženy z aristokratických vrstiev oslobodené od požiadaviek rutínnej práce do tej miery, že mohli rozvíjať nezávislý sexuálny pôžitok“ (GIDDENS 1992: 39).³

Prechod k modernej spoločnosti bol sprevádzaný procesom individualizácie, ktorého výsledkom je očakávanie, že každý bude viesť svoj vlastný život, nezávislý od akejkoľvek skupiny či komunity. „Na úrovni partnerského vzťahu to znamená, že pár, ktorý sa delil o prácu sa začal deliť o emócie“ (CHORVÁT 2006).

Vášnivú lásku (amour passion), ktorá je viacmenej univerzálnym fenoménom, Giddens odlišuje od romantickej lásky, ktorá je viac kultúrne špecifická. Ideál lásky v Európe bol v tesnom spojení s morálnymi hodnotami kresťanstva. Predstava, že človek sa má oddať Bohu, aby ho poznal a tak dosiahol sebaopoznanie, sa stala základom mystického spojenia medzi mužom a ženou.

Táto predstava sa v devätnástom storočí stala predpokladom pre vznik ideálu romantickej lásky: v romantickom vzťahu si navzájom obaja nahrádzujú Boha. Podľa Beck – Gernsheim je láska v živote súčasného človeka taká významná nielen preto, že nahrádza Boha, ale aj cirkevné authority, vedomie triednej príslušnosti atď., teda aj väzby, ktoré na jednej strane značne obmedzovali individuálnu voľbu, na druhej strane však poskytovali ochranu, stabilitu a identitu. Tam, kde existovali, človek nebol nikdy sám, bol integrálnou súčasťou väčšieho celku (BECK, BECK – GERNSHEIM 1995: 168-175).

Ideál romantickej lásky podporoval a zároveň vyjadroval sekularizačné tendencie toho obdobia, ktoré vplývalo na sociálny život ako na celok. Ideál romantickej lásky asocioval oslobodenie sa od existujúcich inštitúcií a ustanovil puto medzi slobodou a sebarealizáciou. „Láska sa odpútava od sexuality, tým že ju objíma; pojem cnosti získava nový obsah pre obe pohlavia, neznamená viac len nevinnosť. Označuje kvalitu charakteru, ktorý definuje druhého ako „jedinečného“ (GIDDENS 1992: 45).

Romantická láska uviedla do života rozprávanie samej o sebe, zbavená tlaku sociálnych determinantov. Podľa Giddensa je v nej obsiahnutý prísľub budúcnosti, čím vydeľuje pár z príbuzenského systému a dáva jeho vzťahu prioritu medzi všetkými ostatnými sociálnymi vzťahmi. Podieľa sa na tvorbe identity človeka do takej miery, že vzniká pocit, že pred ňou sme neboli cieľ. Privátna sféra, ktorej ústredným vzťahom je vzťah lásky medzi manželmi, sa vníma ako oblasť individuálnej voľby a autonómie, čo má závažné dôsledky na formovanie identity v modernej spoločnosti, rešpektujúcej ľudskú individualitu.

Podľa Giddensa romantická láska od svojich začiatkov pôsobila na zmenu chápania intimity. Je nekompatibilná so žiadostivosťou a prízemnou sexualitou, lebo predpokladá psychickú komunikáciu – spojenie duší. Vnútorne rozvratný charakter komplexu romantickej lásky sa prejavil pri spojení lásky s manželstvom a materstvom. Ak sa raz pravá láska objaví, je to na celý život. Štrukturálna zhoda medzi láskou a sexuálnym partnerstvom sa ustálila. Výsledkom boli často roky nešťastia, ktoré boli dôsledkom slabého prepojenia medzi láskou ako návodom na manželstvo a požiadavkou, aby tento stav pretrval celý život (GIDDENS 1992: 134-158).

Ivo Možný v podobnom duchu hovorí o sekularizovanom chápaní manželskej lásky, ktorá už nie je založená na transcencii sľubu, ale na racionalite vzájomnej výmeny citov. V tejto súvislosti je podstatný fakt, že kým tradičná spoločnosť umožňovala objektívnejšie stanoviť, či je muž dobrým živateľom svojej rodiny (čo bolo jeho hlavnou funkciou) a či si žena dobre plní svoje funkcie v domácnosti, v súčasnosti je oveľa ťažšie určiť, či je jednotlivец schopný uspokojovať emocionálne potreby toho druhého, zvlášť keď vieme, že ľudia sú si nie celkom vedomí svojich emocionálnych potrieb (MOŽNÝ 1999: 149-169, CHORVÁT 2006).

Denis de Rougemont považuje romantickú lásku za mýtus nezlučiteľný s manželstvom. Ich príčiny a ciele sa navzájom vylučujú. Z ich súbežného jestvovania v našich životoch podľa neho vyvierajú neriešiteľné problémy a tento konflikt trvalo ohrozuje naše „sociálne istoty“ (DE ROUGEMONT 2001: 213).

Transformácia intimity

Spojenie ideí romantickej lásky a modernej konštrukcie materstva umožnilo ženám vyvinúť novú oblasť intimity. Nastal tak veľký rozdiel vo vývoji konštruovania intimity a sexu medzi mužmi a ženami. Otázka je, či tento rozdiel spočíva v odlišnom (feminínnom a maskulínnom) sociálnom štruktúrovaní intimity a lásky, alebo v odlišných ideológiách, ktorým sa snažia aktéri prispôbiť.

Anthony Giddens sa prikláňa k prvej možnosti a považuje ženy za sociálne experimentátorky, ktoré prerábajú podmienky svojho osobného života. „Dievčatá sa nesnažia získať sexuálnu slobodu – tú už majú. Ich problémom je, ako z nej urobiť niečo zmysluplné zoči voči mužským postojom zafixovaným minulosťou“ (GIDDENS 1992: 214).⁴

Ideály romantickej lásky v západnej spoločnosti oslobodili sexualitu od pocitu viny. Romantický ideál zasadzuje sexualitu do očakávanej budúcnosti, v ktorej sú sexuálne vzťahy ponímané ako obchádzky a zastávky na ceste k pravej láske. Hľadanie romantickej lásky už nepredpokladá sexuálnu zdržanlivosť, až kým sa pravý vytúžený vzťah neobjaví. Mať sex s novým partnerom môže znamenať počiatok osudového stretnutia, ale oveľa častejšie to tak nie je. Podľa Giddensa ženy pochopili, že romantický ideál nie je viac možné spájať s trvalosťou. Zachytili posun v sebaidentite a sú konfrontované so zmenami v podstate manželstva, rodiny a práce. Mnohé z nich prelomili zavedené normy a tabu a prispôbili si ich. Nové hranice a definície sú provizórne a pripravené na rekonštrukciu vplyvom budúceho vývoja.

Ideály romantickej lásky mali väčší vplyv na aspirácie žien než mužov. Muži boli posledných dvesto rokov tiež ovplyvnení ideálmi romantickej lásky, ale iným spôsobom než ženy. Muži sa zalúbia tak ako ženy, no pre väčšinu z nich romantická láska stojí v protiklade k imperatívu zvädzania. Od začiatku transformácie intimity muži sami seba vylúčili z rozvíjajúcej sa oblasti intimity. Snažia sa získať si status medzi ostatnými mužmi, potvrdený materiálnymi odmenami a rituálmi mužskej solidarity. Hľadajú svoju identitu stále

v práci, ale nepochopili, že premena identity zahŕňa emocionálnu rekonštrukciu minulosti s cieľom logického rozprávania smerom k budúcnosti. Tak sa vo svojej potrebe emocionality stávajú nepriznane závislí od žien (GIDDENS 1992: 212-232).

Pierre Bourdieu je voči zmenám v intímnych vzťahoch značne skeptický. Uznáva síce pokroky, ktoré dosiahlo feministické hnutie. Za prelom považuje čiastočné preniknutie žien do verejnej sféry, charakteristické lepším prístupom k vzdelaniu a k platenej práci, a najmä rozširovaním priestoru v oblasti sexuality - objavením sa nových typov rodín a sexuality, ale najmä revíziu ženskej materskej roly. Na druhej strane upozorňuje, že „viditeľné zmeny v podmienkach v skutočnosti maskujú, že vzájomné postavenie mužov a žien ostáva rovnaké: možnosti vzdelania a percentuálne zastúpenie oboch strán sa síce vyrovnali, ale v obsadení rôznych odvetví vzdelania a teda aj v možnostiach kariéry a vzťahov nerovnosť trvá naďalej“ (BOURDIEU 2000: 82).

Diferencujúce mechanizmy v lúboštnom vzťahu

Zodpovedať otázku, či ľudia rôznych kultúr pociťujú tie isté emócie rovnakým spôsobom, nie je jednoduché, lebo emócie nie sú len reakcie na udalosti či ľudí, ale komplex citov, pocitov a ideí. City nadobúdajú význam len vo vzťahu k špecifickému sociálnemu a historickému kontextu. Kultúrne a sociálne vplyvy hrajú významnú úlohu v tom, ako ľudia pomenúvajú a prežívajú emócie.

Akonáhle je cit označený a kodifikovaný ako láska, vytvoria sa mechanizmy na jeho zvládanie „...konáme „citovú prácu“, aby sme riadili city podľa „citových pravidiel“. To znamená, že sa snažíme potlačiť lásku, ak je nevhodná, alebo ju v sebe vzbudiť, ak zaostáva za situáciou“ (SKOLNICK 1987: 228). Napríklad, ak s niekým máme sexuálny vzťah, podľa ideológie romantickej lásky by sme ho mali ľúbiť, a tak sa do toho snažíme prinútiť, aby sa tento vzťah ospravedlnil.

Perspektíva vnímania lásky, dominujúca v súčasnosti v západných spoločnostiach, spočíva v predpoklade, že láska je asociovaná s emocionálnou expresivitou a rozprávaním sa o citoch, čo je aspekt lásky, o ktorom sa predpokladá, že sú v ňom ženy skúsenejšie než muži (BANK 1995; CANCIAN 1986; WALKER 1994). Tendencia zrovnoprávňovať lásku s expresívnou intimitou nám znemožňuje vidieť a oceniť „maskulínny štýl lásky“, ktorý prikladá väčší dôraz na inštrumentálne správanie.

Ekonomická produkcia kapitalizmu a industrializácia spôsobila oddelenie práce a domova. Produkcia sa tak vyčlenila zo sféry osobných vzťahov. V západnej spoločnosti manžel pracoval za plácu, manželka ostávala doma a starala sa o rodinu. Táto deľba práce dala žene možnosť viac rozvíjať osobné vzťahy, zároveň ju urobila úplne závislú od manžela. Ako sa denné aktivity muža a ženy stále viac vzdalovali, odhaľovali a zvýrazňovali sa rozdiely medzi osobnou, milujúcou, feminínnou sférou domova a neosobnou, mocenskou maskulínnou sférou pracoviska.

Francesca Cancian vníma tieto sociálne zmeny (oddelenie mužskej sféry práce a ženskej sféry domácnosti) ako príčiny posunu v koncepcii lásky, ktorá zdôrazňuje jemnosť, bezmocnosť a prejavovanie citov. Súčasné definície lásky sú založené na vlastnostiach, ktoré sa v našej kultúre považujú za „ženské“, feminínné“. Toto vnímanie lásky nazýva Francesca Cancian termínom „feminizovaná láska“ (*feminized love*) (CANCIAN 1986: 694).

Feminizovaná láska je kultúrna predstava heterosexuálneho vzťahu, zdôrazňujúca otvorenosť, vyjadrenie náklonnosti a emocionálnu závislosť. Je dominantnou podobou lásky v súčasnosti v západných spoločnostiach od čias kapitalistickej industrializácie. Feminizovaná perspektíva vnímania lásky posilňuje odlišnosť mužského a ženského spôsobu

lásky, a tým aj rozdielnosť muža a ženy a ich rodových rolí v spoločnosti (CANCIAN 1986: 692-696). Výskumy v USA v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia ukázali, že kvality ako schopnosť vyjadrovať nežné city, miernosť, ohľad k citom druhých, zhovorčivosť sú hodnotené ako primerané pre ženu, ale nevhodné pre muža. Žiaduce vlastnosti muža a nevhodné pre ženu zahŕňali neemocionálnosť, nezávislosť a túžbu po sexe. Jediný komponent maskulinity v definíciách lásky predstavovala túžba po sexe (ROSENCRANTZ 1968: 287-295).

Negatívne dôsledky feminizovanej perspektívy vnímania lásky sa podľa Francescy Cancian prejavujú vo viacerých oblastiach, a to najmä v oblasti sexuality, práce a v intímnych vzťahoch. Zdôrazňuje rozdiely v distribúcii moci v rámci vzťahu, ktoré vedú k predpokladu a stereotypu, že žena potrebuje lásku viac než muž, čo implikuje asociáciu lásky so ženskou rolou (CANCIAN 1986: 692-709).

Interpretácia sexuálnych vzťahov z tohto pohľadu znásobuje formy mužskej kontroly nad ženou napr. prenechaním iniciatívy v sexuálnych vzťahoch mužom, alebo hodnotením muža ako „toho, kto rozdáva potešenie“. Mužova mocenská výhoda je posilnená aj predpokladom, že mužské sexuálne potreby môžu byť naplnené akoukoľvek atraktívnou ženou, kým ženské sexuálne potreby môže uspokojiť len muž, ktorého ľúbi.

Na druhej strane spôsoby, ktoré v sexuálnych vzťahoch preferujú (alebo by mali preferovať) ženy, sa javia ako nekompatibilné s kontrolou a mocenskou pozíciou. Zahŕňajú prijatie závislej pozície, delenie alebo stratu kontroly a emocionálnu expresivitu. „Intímny rozhovor, ktorý ženy požadujú ako jeden z pilierov vzťahu vyžaduje obojstrannú ochotu vidieť samého seba ako slabého a hľadajúceho podporu“ (CANCIAN 1986: 706).

Identifikovanie lásky s vyjadrovaním citov znemožňuje rozpoznanie inštrumentálnych aspektov mužskej lásky a prehliadanie niektorých aspektov práce žien. Domáce práce a starostlivosť žien o druhých sa v tejto perspektíve vnímajú ako vyjadrenie lásky, a nie ako práca. Na druhej strane, ak muž vyjadruje lásku inštrumentálnymi aktivitami, tieto sú posudzované ako práca, a nie ako vyjadrenie citu. „V mnohých prípadoch napríklad dodnes významnú súčasť ženskej domácej práce predstavuje starostlivosť o solidaritu a celistvosť rodiny ... táto domáca aktivita zostáva v podstate nepovšimnutá, a pokiaľ sa nedá prehliadnúť, nejaví sa ako veľmi reálna, lebo ju pri jej nevýnosnej povahe je možné odsunúť do duchovnej roviny, do roviny morálky a citu“ (BOURDIEU 2000: 89).

Feminizácia lásky sa negatívne prejavuje aj v pracovnej oblasti, kde pomáha legitimizovať neosobné, vykorisťovateľské vzťahy. Ideológia oddelených sfér, ktorá vznikla v devätnástom storočí, schvaľuje ostrý kontrast medzi drsným, nemorálnym pracovným trhom a vrúcny a milujúcim domovom. Definovaním lásky ako expresívnej, ženskej a oddelenej od produkcie posilňuje túto ideológiu. „Ak sú osobné vzťahy a láska vyhradené ženám a domovu, umožňuje to manažérom platiť pracovníkov nedostatočne a spoločnosti zas ignorovať chudobné rodiny. Takéto správanie nie je hodnotené ako nemilosrdné a neláskavé, ale praktické, rešpektujúce súkromie“ (CANCIAN 1986: 707).

Feminizácia lásky zintenzívňuje aj konflikt v intímnom vzťahu medzi mužom a ženou. Francesca Cancian konštatuje, že ak chceme prekonať ideológie oddelenej sféry mužskosti a ženskosti, je nevyhnutné oceniť hodnotu ženského, ako aj mužského štýlu lásky. Pokrok je možný len viacerými sociálnymi zmenami (zapojenie muža do starostlivosti o deti, zosobnenie pracovných vzťahov), ktoré vyrovnajú pomer moci v intímnom vzťahu zladením ekonomickej a emocionálnej závislosti muža a ženy. Cancian považuje za potrebné na dosiahnutie tohto stavu (...) „androgýnnu perspektívu lásky, zahrňajúcu v sebe štýl lásky prisudzovaný ženám (charakteristický emocionálnou blízkosťou a verbálnou otvorenosťou)

ako aj štýl lásky prisudzovaného mužom (charakteristický inštrumentálnou pomocou a sexom), ktoré reprezentujú nevyhnutné súčasti plnohodnotného partnerského vzťahu“ (CANCIAN 1986: 709).⁵

Keďže sociálne procesy konštruovania rodu zdôrazňujú prirodzenosť rodových rozdielov, jednotlivci zriedka spochybňujú charakter a rozmery týchto odlišností. Orientujú podľa týchto predstáv svoje zmýšľanie kultúrne špecifickým spôsobom, ktorý je v súlade s kultúrnymi stereotypmi platnými v ľubostných vzťahoch.

Podľa Karen Walker je rod trvalým procesom sociálnej tvorby a nielen rolou, ktorú si jednotlivci osvojí v procese socializácie. Proces utvárania rodu je kultúrne univerzálny, ale formy a obsah konštrukcie sa mení. V každodennej interakcii sú tieto kultúrne stereotypy reprodukované cez diskusie s priateľmi, cez rôzne generalizácie prisudzované rodom, prostredníctvom výchovy a šírením myšlienok o rodových rozdieloch v médiách. „Sebaprezentácia v súlade s prevládajúcimi kultúrnymi normami v oblasti ľubostných vzťahov (...) je jedným zo spôsobov, ako muži a ženy vytvárajú koherentné chápanie samých seba ako príslušníkov pohlavia“ (WALKER 1994: 248).⁶

Ak muži a ženy akceptujú kultúrnu definíciu reality, interpretujú svoje správanie vo svetle týchto zobrazení a cítia sa potvrdení alebo neistí podľa toho, do akej miery tieto obrazy napĺňajú.

Pierre Bourdieu konštatuje, že neustále rozlišovanie medzi feminínnou a maskulínnou sférou spoločnosti má zdôrazniť u každého muža a ženy tie znaky, ktoré najviac zodpovedajú sociálnej definícii pre pohlavnú odlišnosť. Diferencujúce mechanizmy povzbudzujú praktiky prislúchajúce jednotlivým rodom a odrádzajú od nesprávneho konania, ktoré do definície mužského muža a ženskej ženy nezapadá. Na udržanie androcentrického princípu sociálnej reality slúžia napr. inštitúcie ako je rodina, cirkev, štát, ale „správne“ fungovanie rodových rolí sa reprodukuje prostredníctvom výchovy, každodenných interakcií, ale aj cez diskurz v médiách.

Tieto „diferencujúce operácie“ zasahujú aj ľubostné vzťahy a oblasť sexuality. Prejavujú sa v ideáloch romantickej lásky, ktoré oslobodili vzťah lásky od sociálnych determinantov, no zároveň sú implicitne definované oddelenými sociálnymi konštrukciami mužského a ženského. „Vyzerá to tak, akoby delenie podľa pohlavia bolo v „poriadku vecí“, tak ako sa to hovorí o niečom, čo je normálne, prirodzené a tým aj nevyhnutné, existuje objektívne vo veciach, v celom sociálnom svete, a zároveň sa stelesňuje v telách a habitusoch aktérov, kde fungujú prostredníctvom schém, vnímania, myslenia a konania ...“ (BOURDIEU 2000: 24-33).

Prekonať rozpor ideí romantickej lásky a potrebu transformácie maskulinity môže podľa Giddensa „čistá láska“ (*pure relationship*) - vzťah sexuálnej a emocionálnej rovnosti. Tento koncept opisuje situáciu, keď vzťah existuje sám pre seba. Je to úsilie prostredníctvom komunikácie dosiahnuť intímnu znalosť jedinečnosti a autenticity toho druhého (GIDDENS 1992: 49-65).

Na rozdiel od romantickej lásky netrvá navždy, lebo sa plne chápe ako prostriedok sebarozvoja. Trvá len tak dlho, kým sa hodnoty, záujmy a identity oboch partnerov navzájom zhodujú a dopĺňujú. Tento koncept je prepojený s predstavou individualizovaného autonómneho jednotlivca, ktorý už nie je viazaný dopredu definovanými pravidlami v prostredí komunity, ktoré v minulosti určovali jeho sociálne správanie (DE SINGLY 2000; GIDDENS 1992). Tradičné usporiadanie rodinných rolí a rodovej delby práce je v súčasnosti spochybnené ekonomickou aktivitou žien a ženským hnutím, ktoré sa usiluje o uznanie ženských a mužských záujmov ako rovnocenných. Tento vývoj však vytvára

mnohé konflikty. „Hlavné dejisko tohto trenia je partnerský vzťah – v ňom sa definujú práva a povinnosti konkrétneho muža a konkrétnej ženy, v ňom dochádza k vyjednávaniu o pozíciách. Partnerský vzťah je ale zároveň miesto, ktoré by malo byť oslobodené od akýchkoľvek egoistických záujmov, mal by byť oázou v utilitaristickom svete“ (RADIMSKÁ 2003: 3).

Záver

Anthony Giddens v svojej knihe *Transformácia intimity. Sexualita, láska a erotizmus v moderných spoločnostiach* poukazuje na protirečenie ideálu individualizovaného jednotlivca, oslobodeného od pút komunity a ideálu romantickej lásky. V súčasnej spoločnosti jednotlivec čoraz viac stráca pevné ukotvenie v komunite, cirkvi či príbuzenstve, neustále sa pred ním kladie obrovské množstvo volieb. Do popredia sa vynášajú hodnoty nezávislosti a osobnej autonómie, avšak to protirečí ideálu neegoistického ľúbostného vzťahu, v ktorom sa odкрýva pravá identita človeka. V živote postmoderného individualizovaného človeka by mala láska a intímny vzťah zaujímať zvrchované postavenie ako zmysel existencie a základ identity. Intímny vzťah má byť vzťahom dvoch autonómnych jednotlivcov, ktorí svoj vzťah vnímajú ako priestor na sebarealizáciu a rozvíjanie svojej osobnosti.

Láska vystupuje ako esenciálny prvok, pôsobiaci ako sprostredkovateľ v rámci akéhokoľvek vzťahu. „Definovať vzťah na inom základe než je láska by spôsobilo jeho znehodnotenie“ (MILLER 1998: 36).⁷ Láska sa tak stáva dostatočným dôvodom pre vstup do partnerského vzťahu a manželstva, ako aj na jeho zrušenie. Podľa Michaela Foucaulta však láska aj sexualita sú tak ako všetky sociálne javy neoddeliteľnou súčasťou mocenských mechanizmov, ktoré determinujú vzťahy a mieru rovnosti medzi mužmi a ženami.

Oblasť intímnych partnerských vzťahov sa v médiách často idealizuje ako sféra bez egoizmu a sledovania individuálnych záujmov. „Individualizácia znamená na jednej strane rastúcu túžbu po láske a intímnom vzťahu ako základu zmyslu existencie, na druhej strane nemožnosť túto túžbu naplniť, vzhľadom k odlišnosti a nezlučiteľnosti záujmov dvoch odlišných jedincov, nech už sú tieto odlišnosti podmienené rodom, alebo nie. Skutočnosť často vyžaduje podriadenie a čiastočnú závislosť jedného individua na druhom – ale to v prípade individualizovaných jedincov nie je možné a vzťah sa často dostáva do slepej uličky“ (RADIMSKÁ 2003: 4).

Skutočnosť, či sa človek narodí ako žena alebo muž, zásadne ovplyvňuje hodnotové orientácie, možnosti, životné perspektívy, voľbu životných stratégií a individuálny životný štýl. Rod ako sociálny konštrukt orientuje a štrukturuje predstavy jednotlivcov o tom, aká oblasť ľudského tela, konania a identity je svojou podstatou ženská (resp. náležiaci ženám) a mužská (resp. náležiaci mužom). Neovplyvňuje len predstavy, ale aj individuálne vlastnosti a schopnosti, postoje a správanie smerom k zažitej norme pre jednotlivé pohlavia, teda smerom k „typicky ženskému“ a „typicky mužskému“. Oblasť lásky a intímnych vzťahov sa javí ako sféra, kde sa sociálne rozdiely medzi ženou a mužom prehľbujú, produkujú a reprodukovujú (MARÍKOVÁ 2000: 9-12).

Neustále odlišovanie mužskej a ženskej sféry vo svojom výskume nepovažujem za produktívne, lebo len utužuje ustanovené mocenské pomery a kategórie. Cesta, ktorá by sa dala využiť pri skúmaní ľúbostných vzťahov a ktorou by som sa chcela uberať vo svojom výskume, predpokladá vyhnutie sa neustálemu kategorizovaniu a zdôrazňovaniu rozdielov. Uvažovanie o „ženskom“ a „mužskom“ svete ako o oddelených oblastiach existencie by bolo len ďalším akumulovaním stereotypov o ženskom a mužskom správaní a rozmyšľaní. V svojej práci sa pokúsím vyhnúť sa „diferencujúcim operáciám“ tým, že sa

zameriam na vzájomné vzťahy medzi ženami a mužmi a na život žien a mužov vo vzájomnej interakcii.

POZNÁMKY

- 1 „Myslím si, že treba uchovať, čo sa odohralo v šesťdesiatych a na začiatku sedemdesiatych rokov. Jednou z vecí, ktoré treba podľa môjho názoru uchovať, je existencia istej formy politickej inovácie, politickej tvorby a politického experimentovania mimo veľkých politických strán a bežného programu. Je faktom, že od začiatku šesťdesiatych rokov sa každodenný život ľudí zmenil ... za túto zmenu nevďačíme politickým stranám, ale početným hnutiam. Tieto spoločenské hnutia skutočne zmenili našu mentalitu, naše postoje i postoje a mentality ostatných ľudí, tých, čo k týmto hnutiam nepatril. A to je veľmi dôležité a veľmi pozitívne.“ (FOUCAULT 2000b: 172).
- 2 „It is institutional, because it is a basic structuring element of social activity in modern settings. It is reflexive in the sense that terms introduced to describe social life routinely enter and transform it – not as a mechanical process, nor necessarily in a controlled way, but because they become part of the frames of action which individuals and groups adopt“ (GIDDENS 1992: 43).
- 3 „Sexual freedom follows power and is an expression of it; at certain times and places, in aristocratic strata, women were sufficiently liberated from routine work, to be able to pursue their independent sexual pleasure“ (GIDDENS 1992: 39).
- 4 „...girls...did not have to fight to achieve sexual freedom: such freedom exists, and the problem is to make something of it in the face of male attitudes which still carry more than echo of the past“ (GIDDENS 1992: 51).
- 5 „(...)the androgynous perspective is that both the feminine style of love (characterized by emotional closeness and verbal self-disclosure) and the masculine style of love (characterized by instrumental help and sex) represent necessary parts of good relationship“ (CANCIAN 1986: 709).
- 6 „The process of representing themselves as adhering to cultural norms (...) create coherent understanding about themselves as gendered humans“ (WALKER 1994: 248).
- 7 „To define the relationship in any terms other than love seems to be taken as a debasement of that relationship“ (MILLER 1998: 36).

LITERATÚRA

- ABRAHAM, L. 2002. Bhai – behen, true love, time pass: friendship and sexual partnership among youth in an Indian metropolis. In: *Culture, Health and Sexuality*. vol. 4, No. 3, s. 337-353.
- ACKER, J. 1992. From Sex Roles to Gendered Institution. In: *Contemporary Sociology*, vol. 21, No. 5, s. 565-569.
- ACKER, J. 1990. Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. In: *Gender and Society*, vol. 4, No. 2, s. 139-158.
- APÁTHYOVÁ-RUSNÁKOVÁ, Z. 1989. Svadobné ohlášky a ich miesto v obyčajovom svadobnom systéme ne Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 97, s. 72-75.
- ARONSON, R. M. K. 2001. The Post – Feminist Era: Still Striving for Equality in Relationship. In: *American Journal for Family Therapy*, 29, s. 109-124.
- BADINTER, E. 1998. *Materská láska*. Aspekt. Bratislava.

- BAHIRA, S. 1999. Gender Contradictions in Families. In: *Anthropology Today*, vol. 15, No. 4, s. 9-13.
- BAČOVÁ, V. 2003-2004. Postavenie mužov a žien vo svete práce – pohľad dievčat a chlapcov. In: *Aspekt*, No. 1, s. 127-177.
- BAČOVÁ, V.; MIKULÁŠKOVÁ, G. 2000. Čo si myslia adolescentní chlapci a dievčatá o úlohách ženy a muža v rodine. In: *Aspekt*, No. 1, s. 98-108.
- BANK, B. J. 1995. Friendship in Australia and in United States. In: *Gender and Society*, vol. 9, No. 1, s. 79-98.
- BAUR, K.; CROOKS, R. 1990. *Our Sexuality*. The Benjamin/Cummings Publishing, California.
- BAUSOVÁ, M. 2002. Dnes už nie je jasné, kto upratá. In: *Premeny rodiny v urbánnom prostredí*. (ed.) Ivan Chorvát. Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- BECK, U., BECK-GERNSHEIM. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press, cit. podľa: RADIMSKÁ, R. 2003. Moc a individuální zájmy v partnerských vztazích. In: <http://www.genderonline.cz>. 2003/3-4.
- BORDO, S. 1998. Feminizmus, postmodernizmus a rodový skepticizmus. In: *Aspekt*, č. 1, s. 10-31.
- BOURDIEU, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Nakladatelství Karolinium. Praha.
- BOTÍKOVÁ, M. 2004. Rodové rozdiely vo výchove, reflektované v biografických rozprávaniach. In: *Sféry ženy. Sociológia, etnológia, história*. J. Darulová, K. Košťalová (eds.), FHV UMB Banská Bystrica, SÚ AV ČR Praha – Banská Bystrica, s. 189-199.
- BOTÍKOVÁ, M.; JAKUBÍKOVÁ, K.; ŠVECOVÁ, S. 1997. *Tradície slovenskej rodiny*. Veda, Bratislava.
- BRIDGER, S. 2001. Image, Reality and Propaganda Looking Again at the Soviet Legacy. In: *Women after Communism*, Haukanes H. (ed.), University of Bergen, vol. 12.
- BRUCKNER, E.; KNAUP, K. 1993. Woman's and Man's Friendship in Comparative Perspective. In: *European Sociological Review*, vol. 9, No. 3, s. 249-266.
- BUTLER, J. 2003. *Trampoty s rodou*. Aspekt, Bratislava.
- CANCIAN, F. M. 1992. Feminist Science: Methodologies that Challenge Inequality. In: *Gender and Society*, vol. 6, No. 4, s. 623-642.
- CANCIAN, F. M. 1986. The Feminization of Love. In: *Signs*, vol. 11, No. 4, s. 692-709.
- CANCIAN, F. M.; GORDON, S. L. 1988. Changing Emotional Norms in Marriage: Love and Anger in U. S. Women's Magazines since 1900. In: *Gender and Society*, vol. 2, No. 3, s. 308-342.
- DE MUNCK, V. C. 1996. Love and Marriage in a Sri Lankan Muslim Community: Toward a Reevaluation of Dravidian Marriage Practises. In: *American Ethnologist*, 23, 4, s. 698-716.
- DE SINGLY, F. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Portál Praha.
- DLIKIC, M.; OATLEY, K. 2004. Love and Personal Relationships: Navigating on the Border Between the Ideal and the Real. In: *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 34, 2, s. 199-209.
- EPSTEIN, S. 1994. A Queer Encounter: Sociology and the Study of Sexuality. In: *Sociological theory*, vol. 12, No. 2, s. 188-202.
- FAFEJTA, M. 2004. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Nakladatelství Jan Piszkiwicz Věrovany.
- FEGLOVÁ, V.: „Druhá kariéra“ – rodová interpretácia jednej etapy v živote žien. In: *Sféry ženy. Sociológia, etnológia, história*. J. Darulová, K. Košťalová (eds.), FHV UMB Banská Bystrica, SÚ AV ČR Praha, Banská Bystrica 2004, s. 311-320.

- FELMLEE, D. H. 1999. Social Norms In Same and Cross – Gender Friendships. In: *Social Psychology Quarterly*, vol. 62, No. 1, s. 53-67.
- FILOVÁ, B. 1975. Spoločenský a rodinný život. In: *Slovensko. Lud 3*, II. časť, Bratislava.
- FISCHER, C. S.; OLIKER, S., J. 1983. A Research Note on Friendship, Gender, and the Life Cycle. In: *Social Forces*, vol. 62, No. 1, s. 124-133.
- FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I. Víle k věděni*. Herrman a synové. Praha.
- FOUCAULT, M. 2000a. *Dozerať a trestať. Zrod väzenia*. Kalligram. Bratislava.
- FOUCAULT, M. 2000b. *Moc, subjekt a sexualita. Články a rozhovory*. Kalligram, Bratislava.
- GIDDENS, A. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Erotism in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- GOODE, W. J. 1959. The Theoretical Importance of Love. In: *American Sociological Review*, 24, 1, s. 38-47.
- GROSS, N.; SIMMONS, S. 2002. Intimacy as a Double – Edged Phenomenon? An Empirical Test of Giddens. In: *Social Forces*. 81 (2), s. 531-555.
- CHORVÁT, I. 2002. K charakteru rodinných vzťahov v mestskom prostredí na Slovensku. In: *Premeny rodiny v urbánnom prostredí*. I. Chorvát (ed.), Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Fakulta humanitných vied UMB, Banská Bystrica, s. 9-17.
- CHORVÁT, I. 1999. *Muž – otec v súčasnej rodine*. Ekonomická fakulta UMB, Banská Bystrica.
- JAKUBÍKOVÁ, K. 1990. Pohlavná a veková diferenciacia v svadobných obyčajach na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 38, s. 19-27.
- JAKUBÍKOVÁ, K. 1985. Faktory formovania súčasného modelu svadby. In: *Národopisné informácie* 1, s. 140-145.
- KLIGMAN, G. 1993. Women and the Negotiation of Identity in Post-Communist Eastern Europe. In: Victoria Bonnell (ed.): *Identities in Transition: Gender, Class, Religion, Nationality and Politics in Eastern Europe and the Former Soviet Union*.
- KŘÍŽKOVÁ, A. 2002. Plány versus realita: Kariéra a/nebo rodina v živote mladých manažerov. In: *Premeny rodiny v urbánnom prostredí*. I. Chorvát (ed.), Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- LEAVITT, J. 1996. Meaning and Feeling in the Anthropology of Emotions. In: *American Ethnologist*, 23, 3, s. 514-539.
- LUTZ, C., WHITE, G. M. 1986. The Anthropology of Emotions. In: *Annual Review of Anthropology*, vol. 15, s. 405-436.
- MARÍKOVÁ, H. 2000. *Proměny současné české rodiny*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- MILLER, D. 1998. *The Theory of Shopping*. Polity Press, Cambridge.
- MOGHAN, V. M. 1995. Gender and Revolutionary Transformation: Iran 1979 and East Central Europe 1989. In: *Gender and Society*, vol. 9, No. 3, s. 328-358.
- MOORE, L. M. 1988. *Feminism and Anthropology*. Polity Press, Cambridge.
- MOŽNÝ, I. 1999. *Sociologie rodiny. Základy sociologie*. Slon, Praha.
- OTIS-COUR, L. 2002. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Vyšehrad, Praha.
- PINE, F. 2001. „Who Better than Your Mother?“ Some Problems with Gender Issues in Rural Poland. In: *Women after Communism*. Haukanes H. (ed.), University of Bergen.
- PLÁVKOVÁ, O. 1992. Stratégie žien v pracovnom a občianskom živote po novembri 1989. In: *Sociológia*, vol. 24, No. 6, s. 582-588.
- RADIMSKÁ, R. 2001. Moc a individuální zájmy v partnerských vztazích. In: <http://www.genderonline.cz>.
- REISS, I. L. 1981. Some Observations on Ideology of Sexuality in America. In: *Journal of Marriage and Family*, vol. 43, No. 2, s. 271-283.

- RICHARDSON, L. 1988. Sexual Freedom and Sexual Constrict: The Paradox for Single Woman in Liaisons with Married Man. In: *Gender and Society*, vol. 2, No. 3, s. 368-384.
- RILEY, N. E. 1999. Challenging Demography: Contribution from Feminist Theory. In: *Sociological Forum*, vol. 14, No. 3, s. 369-394.
- ROUGEMONT, D. de. 2001. *Západ a láska*. Kalligram Bratislava.
- SALNER, P. 1983. Postavenie slobodnej matky. In: *Národopisné informácie*, s. 84- 89.
- SCHIPPERS, M. 2000. *The Social Organization of Sexuality and Gender in Alternative Hard Rock: An Analysis of Intersectionality*.
- SIGMUNDOVÁ, M. 1986. Kultúrna integrácia a sociálno-psychologický rozvoj mladej rodiny. In: *Slovenský národopis* 34, s. 577- 595.
- SIMMEL, G. 1984. *On Women, Sexuality and Love*. Yale University Press, New Heaven.
- SKOLNICK, A. S. 1987. *The Intimate Enviroment: Exploring Marriage and the Family*. 4. vyd. Boston – Toronto, Little Brown and Comp.
- STENNER, P.; WATTS, S. 2005. The subjective experience of partnership love: A Q Methodological study. In: *British Journal of Social Psychology*, 44, s. 85-107.
- STRUENING, K. 1996. Privacy and Sexuality Devided over Moral Culture. In: *Political Research Quarterly*, vol. 49, No. 3, s. 505-523.
- ŠALINGOVÁ, A. 2003. *Konštrukcia materstva a otcovstva v 70. rokoch 20. storočia*. Dizertačná práca. Ústav etnológie SAV, Bratislava.
- ŠALINGOVÁ, A. 2005. Obnova podnikateľského sektora. In: *Vidiek v procese transformácie* (ed.) Oľga Danglová. Ústav Etnológie SAV, Bratislava.
- ŠVECOVÁ, S. 1976. Právomoc hlavy rodiny v roľníckej rodine na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 24, s. 446-455.
- ŠKOVIEROVÁ, Z. 1989. Hore dedinou mládenci idú. In: *Domová pokladnica*, s. 64-66.
- ŠKOVIEROVÁ, Z. 1984. Tradície stretávania mládeže a utvárania partnerských vzťahov v Riečnici. In: *Slovenský národopis*, 32, s. 89-87.
- THOMPSON, L.; WALKER J. A. 1995. A Place of Feminism in Family Studies. In: *Journal of Marriage and the Family*, vol. 57, No. 4, s. 847- 865.
- THOMPSON, L.; WALKER J. A. 1989. Gender in Families: Women and Men in Marriage, Work and Parenthood. In: *Journal of Marriage and the Family*, vol. 51, No. 4, s. 854-871.
- VANNINI, P. 2004. Will You Marry Me?: Spectacle and Consumption in the Ritual of Marriage Proposals. In: *The Journal of Popular Culture*, vol. 38, No. 1, s. 169-185.
- VISWESWARAN, K. 1997. Histories of Feminist Ethnography. In: *Annual Review of Anthropology*. 26, s. 591-621.
- VRZGULOVÁ, M. 1996. Rodina živnostníka a postavenie ženy v nej v prvej polovici 20. storočia. In: *Slovenský národopis*, 44, s. 426-436.
- WALKER, K. 1994. Men, Women and Friendship: what They Say, what They Do. In: *Gender and Society*, vol. 8, No. 2, s. 246-265.
- WALTER, L. 1995. Feminist Antropology? In: *Gender and Society*, vol. 9, No. 3, s. 272-288.

Štúdia bola spracovaná v rámci grantového projektu VEGA 2/5104/26 „Miestny a regionálny rozvoj v kontexte európskej integrácie.“

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.

Redakčná rada: doc. PhDr. Lubica Droppová, CSc., Univ. Prof. Dr. Gyivicsán Anna, Dr. hab. (MR), doc. Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist (ČR), prof. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, DrSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc. (ČR), PhDr. Miroslav Válka, PhD. (ČR)

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r.o. P.O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava

e-mail: sap@sappress.sk

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 54, 2006, Number 4

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 54, 2006, No 4

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 54, 2006, Nr. 4

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49-616
